

Svoboda a její rizika [1995]

01 Svoboda je velké téma celých dějin evropského myšlení, zejména však nové doby. Odedávna se kladl důraz nejen na svobodu proti otročení, ale také na svobodu mysli a zejména svobodu ducha. Panovalo však a dosud panuje mnoho nejasností, pokud jde o samo chápání významu tohoto pro lidstvo velmi závažného slova resp. o chápání myšlenky, ideje svobody.

02 Slavný, vysoce oceňovaný, ale také zavržovaný a proklínaný židovský filosof, Spinoza, napsal, že svoboda je síla a statečnost ducha (fortitudo animi).

03 K tomu lze dodat jen malou korekturu: statečnost nesmíme chápat jako vlastnost, výbavu ducha, a tím méně jako duševní nebo dokonce přirozenou vlastnost, výbavu, nýbrž jako jeho činnost, výkon ducha: svoboda není něco, co máme, ale čeho se odvažujeme. (Objektivismus řeckého původu.)

04 Rozdíl: svoboda od něčeho, svoboda k něčemu – to je často slyšet, a je to pravda. Potřebuje to však správně vyložit.

05 Svoboda k něčemu je vlastně otevřenost: svobodný je jen ten, kdo se dovede otevřít někomu (nebo něčemu) a nechá se jím oslovit a to znamená: dopřeje druhému tu svobodu, aby něco řekl nebo udělal, co má schopnost oslovovat.

06 Dopřát svobodu druhému člověku však vždycky znamená držet svou svobodu na uzdě, uložit své svobodě meze. A právě proto je svoboda jako otevřenost pro někoho, pro druhého člověka vždycky zároveň svobodou od toho, co této otevřenosti překáží a brání.

07 Nejčastěji brání naší otevřenosti pro druhého právě to, že jsme příliš soustředěni na sebe a mimo jiné také na svou svobodu (a ovšem zejména na své skutečné nebo domnělé zájmy. Proto patří k naší svobodě pro druhého také svoboda „od“, totiž svoboda od sebe, od nás samých.

08 Je tato svoboda od sebe, tedy jakýsi odstup od pouhé vlastní subjektivity, tedy jakési sebezapření, bez nebezpečí, že se dostane na nesprávnou kolej? Není: svoboda je odvahou ducha právě proto, že se odvažuje čehosi nebezpečného a že riskuje selhání a prohru. Kde není rizika, tam nemůže jít o pravou svobodu.

09 Základní nebezpečí svobody od sebe známe z dob archaických: archetypy a jejich napodobování (MIMESIS, imitatio): člověk se děsí budoucnosti a utíká se k tomu, co už zná, co už je tady, a chce se k tomu přimknout, ztotožnit se s pravzorem. Tím se však vyhýbá odpovědnosti a přenáší ji na sám pravzor.

10 Hebrejská tradice jako jeden ze sloupů evropanství: vynález antiarchetypů. Abram: jen inspirace, nemůžete jej napodobit do všech detailů ani se s ním ztotožnit. Musíte jít do svého „neznáma“. A tím převzít odpovědnost, přestat se schovávat za pravzor.

11 Svoboda je proto onou silou či statečností ducha, která mu dovoluje ba která mu velí aby převzal odpovědnost, a to nejen za sebe, ale zejména za druhé, a tak za to, co je „pravé“ a „správné“, tedy co je po právu, co je spravedlivé, pravdivé.

12 Žijeme v orientovaném světě (x ne inertním): že je vůbec možný rozdíl mezi pravým a nepravým a že to není náš výmysl ani naše libovůle, znamená: svoboda je vždycky také svobodou před tím, co tuto pravost umožňuje a zakládá.

1. 12. 1995